

Марко Тошовић

ДОБРА ПРИЧА О ДЕВЕДЕСЕТИМ

(Владан Матијевић: *Присјанишћа*, Агора, Зрењанин, 2014)

Говорећи на *Прозефесту* 2013. године, поводом књиге за коју је добио *НИН*-ову награду, Александар Гаталица је, подстакнут питањем из публике, рекао како мисли да српској књижевности недостаје добар роман деведесетих. Такав роман, можда, и не може још бити написан, будући да би морао добро да покаже како деведесете и даље трају, тј. како се њихов „постхумни“ живот врло латентно, али и врло опипљиво, данас реализује у једном омиознијем и перфиднијем облику. Нешто више од годину дана након те изјаве, залив српске књижевности бива обогаћен *Присјанишћима*, збирком прича Владана Матијевића за коју би се могло рећи да има *врло мало свештосћи*, те да су људи који „живе“ у њој *прилично мртви*. Поента овакве дескрипције Матијевићевих прича није у томе да се на досјетљив начин започне посматрање нове збирке кроз контекст ранијих пищевих прозних остварења, већ да се наговјести њен хронотоп који, уистину, није тешко препознати. Не одговара ли поменути опис *Присјанишћа* слици Србије са краја XX и почетка XXI вијека? Другим ријечима, не би ли се и Србија данас могла описати као земља са врло мало свјетлости чији су становници прилично мртви?

Не можемо бити сигурни да српска књижевност са *Присјанишћима* (не) добија добар роман деведесетих. Не можемо отуда што је феномен циклизоване збирке прича врло проблематично детерминисати искључиво као збирку, а још проблематичније повезивањем тих прича, колико год нас оне на то наводиле, наслућивати потенцијал романа. Упркос томе, са сигурношћу можемо рећи да *Присјанишћа* нашој књижевности доносе врхунску причу деведесетих, не случајно названу *Српска прича*, која је врхунска управо због тога што смјело илуструје (дис)континуитет страдања обичног човјека који, носећи бреме историјског и политичког понирања земље, страда управо зато што и поред свега човјек остаје. Приповиједањем о животу Милоша Милишића, до најистанчанијих контура илустрован је социјални, економски, друштвени и породични крах „малог човјека“ изазван антихуманистичким и антинационалним идеологијама које су систематски спроводиле/дозвољавале субверзивне феномене попут приватизације, страначког непотизма, корупције, опортунизма и ратног профитерства. Надимком „Последњи“, који ближе описује Милошев неудобан положај на гранама породичног стабла, аутор из перспективе садашњости/будућности иронизује смисао „родословног нумерисања“ (*Први, Друји, Трећи...*) чија је сврха разликовање представника неке династије од њених других чланова са истим именом. Таквим поигравањем истовремено се доводи у питање и могућност историјског опстанка човјека/грађанина у неоробовласничком поретку. Опстанак човјека који и није баш

толико мали јер управо од његовог постојања зависи и опстанак нације. Иако ћемо се касније у тексту појединачно осврнути на сваки циклус, издвојено помињање ове приче у функцији је истицања охрабрујуће чињенице да наша савремена књижевност полако и на прави начин проговара о поменутих проблемима, а лијепо је знати и то да дјело о ком пишемо није једино.

Када се приче из *Присџанишиџа* упореде са причама из збирке *Прилично мршви* добро се види да фантастика и онирички моменти нису излапили из Матијевићевог приповиједања, али и да су гротеска и карневализација разблажене нешто питкијом поетском текућином коју је могуће дефинисати као реалност. Такав развој приповиједања намеће се као очекиван јер се управо реалност данас доима као станиште у којем карневализација и гротеска природно успијевају, па би њихов додатни узгој у литератури дјеловао као префорсирана фикција. Реалност је, дакле, сама по себи довољно гротескна и карневализована, довољно црнохуморна и апсурдна, да су пишчеве интервенције сведене на минимум. Честе промјене тема, углова приповиједања, мноштво јунака и њихових животних прича, парадоксално, не нарушавају већ учвршћују хомогеност збирке која тако добија и на динамичности. Међу њеним приповједачима и јунацима читалац сусреће (не)остварене умјетнике, професоре, библиотекарe, дјецу, пијане пјеснике, Ђоркана који личи на Карађоза, сеоске фудбалере, раднике на црно, криминалце, проститутке, „губитнике и добитнике“ новог поретка. Упркос чињеници да је поменути хронотоп упоришна тачка која повезује све приче, утисак цјелине остварује се тек онда када се засебно освијетле појединачне судбине малих и истрошених људи, маргиналаца који, давећи се у бујици транзиције, још увијек нису нашли своје пристаниште.

Први циклус, метонимијски насловљен као *Граг*, чине поетско-прозни искази који попут гласника наговјештавају мотиве чији је брижљив развој могуће пратити кроз преостала два. Има у поменутом циклусу и нешто од фаустовске борбе умјетника и ђавола, под условом да град у духу модерне књижевности схватимо као простор не-сигурности, пакла, простор који угрожава. Као једина вриједност коју приповједач може да понуди јунаку у замјену за одлазак у *Граг*, једина вриједност која би у виду посљедње наде могла да га задржи или мотивише његов останак у простору који му је (условно речено) још увијек уточиште, јавља се умјетност (прича/слика).

Врхунац (ауто)ироније и црног хумора досегнут је у другом циклусу и везујемо га за поступак у којем се приповједач, особа коју би требало слушати, замјењује фигуром инфериорног приповједача који се из перспективе слушаоца/читаоца позиционира негдје између смијеха, жаљења и гађења, па је врло интересантно промислити и о легитимитету такве приче; или ту фигуру упоредити са сличним аспектима из Андрићеве прозе. Када је ријеч о овом циклусу вриједило би издвојити причу „Гласник“ чију интертекстуалну везу са Вајлдовом *Сликом Доријана Греја* експлицитно истиче и сам аутор. Проблем је, међутим, у томе што „настављачица праксе Доријана Греја“, видео-артисткиња Владича Оцокољић, не остаје млада захваљујући слици, већ камери, чиме се изнова поставља питање односа технологије и умјетности. Иако *Присџанишиџа* пружају мноштво мјеста изазовних за тумачење, врхунац херменеутичког потенцијала испуњен је у тренутку када куповини Вајлдовога романа претходи посматрање

Проклеће авлије на уличној тезги. Иако је избор купљене књиге потпуно у складу са радњом приче, чињеница да се као нека врста алтернативног опонента појављује управо *Проклећа авлија* (а приповједач је несумњиво размишљао да ли да купи њу) отклања сумњу у било какве случајности. Без намјере да овај моменат тумачимо у приказу књиге, само ћемо укратко наслутити да би поменути избор, по узору на Фукоово схватање писања као игре која тежи да буде вјечно млада и текст Слободана Владушића „Тестаментарно и играјуће писање“, могао да представља управо избор између игре и тестаментa.

Поменута „Српска прича“, као образац и сума цијеле збирке, смјештена је у посљедњи циклус из којег би најважније било издвојити још и причу „Светионик“. Вишеструка симболика таквог наслова, беспрекорно усклађеног са алегоријским ткивом и насловом збирке, наслућује се онда када се у атмосфери ове прилично флуидне литерарне творевине, необично неухватљиве у односу на остале приче, осјети нешто од атмосфере краја *Романа о Лондону* Милоша Црњанског. Прије свега, ако *присџанишџа* представљају неку врсту спаса за исцрпљене морнаре и бродоломнике који су се немоћно препустили воденим струјама, онда луча светионика указује да је тај спас ту. Као што кнез Рјепнин на крају романа не примјећује свјетло светионика/суматраизам, тако ни јунак Матијевићеве приче на њеном крају не схвата да је оно поред чега је прошао управо оно за чим све вријеме трага. Тако му, као и кнезу Рјепнину, остаје оно што суморно стоји и у самом завршетку претходне Матијевићеве збирке *Прилично мрџиви* – тишина и ништа.

Изобилје херменеутичких загонетки, иновативно, слојевито и интелигентно писање, показује како *Присџанишџа* Владана Матијевића одбијају да буду само фингирано портретисање једне „мањкаве стварности“ и теже да буду књижевност. За крај нам се чини да се из описа Србије који смо изједначили са описом збирке ипак назире искра насушног оптимизма: са једне стране, чињеница да су људи којима је збирка посвећена *прилично мрџиви*, ипак поручује да нису мртви потпуно и да још увијек постоји шанса да (о)живе. Са друге пак, оно *врло мало свейлосџи* што допире са врха светионика говори нам како и даље постоје нада и спас и, како још увијек није завладао апсолутни мрак.